

Інформаційно-методичні матеріали для практичних психологів ЗДО «Психологічні особливості розвитку пізнавальних процесів дітей середнього дошкільного віку»

Актуальність проблем та розвитку пізнавальних процесів стала особливо гостро з переходом шкільного навчання на 12-річне.

Батьки шестирічних першокласників разом з дитиною звичайно звикають до вимог, які пред'являє школа. Але геніальна дитина, що вражала усіх своїми розумовими здібностями в дитячому садку, раптом починає повільно мислити, погано запам'ятовувати, стає неухважною. У чому ж причина таких змін?

Однією з причин подібних метаморфоз є недостатній розвиток пізнавальних процесів, а саме: розвиток мислення, уяви, пам'яті, уваги, сприйняття. Те, що кожній дитині дає матінка природа необхідно підкріплювати і розвивати, у протилежному випадку всі ці процеси притупляться, і, надалі, дитина буде відчувати труднощі в процесі навчання.

У дошкільному віці нам необхідно допомогти дитині підготувати фундамент для шкільного навчання, розвинути, зміцнити і по можливості скорегувати такі пізнавальні процеси як мислення, уява, відчуття, пам'ять, особливу увагу слід приділяти дрібній моториці дитини.

Якщо в маленького учня виникають проблеми з навчанням, то, як правило, його починають змушувати учитися, що неминуче веде до появи негативного відношення до школи. У випадку, коли в дитини не виходить щось запам'ятати, чи зрозуміти, чи уявити, найчастіше говорять про недостатні здібності учня. Але в цього визначення є причина, і вона полягає в недостатньому розвитку пізнавальних процесів. Найчастіше батьки вже в 2-3 роки намагаються навчити дитину алфавіту і навчити читати. Але не це є головним у цьому віці. Важливіше, у даний момент, звернути увагу на розвиток пам'яті, мислення, уваги, уяви і т.д. Необхідно навчити дитину думати, висловлювати власні думки, вміло оповідати, включати уяву, запам'ятовувати.

Відчуття і сприймання є базовими пізнавальними процесами людини, тобто провідною пізнавальною функцією. Вони закладають основу утворення та розвитку вищих психічних функцій: уваги, пам'яті, уяви, мовлення, мислення. Формуються вони в дитини найпершими з-поміж усіх пізнавальних процесів, і саме за їх допомогою малюк отримує інформацію про навколишній світ! Ці пізнавальні психічні процеси тісно пов'язані між собою, і їхній правильний розвиток забезпечує сприятливі умови для становлення складніших психічних функцій.

Але слід нагадати собі, що сприйняття дошкільника 4 років носить ще предметний характер, тобто властивості предмета, такі як колір, форма, смак, величина та ін., не відокремлюються у дитини від предмета. Вона бачить їх злито з предметом і вважає їх нероздільно належними йому. При сприйнятті вона бачить не всі характеристики предмета, а тільки найбільш яскраві, а іноді й одну, і по ній відрізняє предмет від інших. Наприклад: трава зелена, лимон кислий і жовтий. Тому дуже часто ми можемо спостерігати, що дитина буквально сприймає все.

І вже до 5 року, в процесі ДІЙ з предметами, дитина починає виявляти їх окремі якості, осягати різноманітність властивостей, явищ, величину, простір, час. Вона вчиться сприймати їх прояви, розрізняти відтінки і особливості, освоює способи

виявлення, запам'ятовує назви. Це розвиває її здібність відокремлювати властивості від предмета, помічати схожі якості в різних предметах і різні в одному.

Різні види спортивної і рухової активності також допомагають стимулювати розвиток відчуття, дають змогу дитині краще пізнати власне тіло.

Приклади вправ на сприймання та відчуття:

Смачна гра (сприйняття смаку)

Для розвитку сприймання смаку можна запропонувати дитині скуштувати певні фрукти. Але робити це із закритими очима. Дитина повинна вгадати за смаком, що це таке. Ускладнивши завдання, можна запропонувати дитині назвати не тільки цей продукт, але і спосіб його обробки (який він буває) – варений, солоний, сирий, смажений.

Схожі ігри в різній їх інтерпретації можна використовувати на розвитку сприймання запаху, слуху, зорове чи тактильне сприймання.

Мислення як процес перетворення фактів, інформації, емоцій на цілісне й упорядковане знання є фундаментальною властивістю людини

Молодші дошкільнята четвертого року життя порівнюють та аналізують в наочно-дієвому плані. Але у частини дітей вже починає проявлятися здатність вирішувати завдання за уявленням. Діти можуть порівнювати предмети за кольором і формою, виділяти відмінності за іншими ознаками. Можуть узагальнювати предмети за кольором, формою, величиною.

На четвертому році життя діти дещо частіше, ніж раніше, користуються в розмові узагальненими поняттями (типу іграшки, одяг, фрукти, овочі, тварини, посуд) і включають в кожне з них більше число конкретних найменувань. Однак відношення загального до окремого і окремого до загального розуміється дитиною своєрідно. Наприклад, діти все літнє взуття можуть узагальнити як капці, при цьому чоботи не включити в цю групу, бо вони носяться у холодну пору.

Ближче до 5 року життя поступово починає розвиватися образне мислення. Діти вже здатні використовувати прості схематичні зображення. Вони можуть будувати за схемою, вирішувати завдання з лабіринтами. Розвивається передбачення. Діти можуть сказати, що відбудеться в результаті взаємодії об'єктів, на основі їх просторового розташування. Діти цього вікового періоду задачі вже можуть вирішувати не лише в наочно-дійовому, але й наочно-образному і словесному планах.

При розвитку мислення процеси, які в його складі (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація), не можна розглядати окремо від загального змісту діяльності дитини, від умов її життя і виховання.

Для того, щоб дитина активно володіла розумовими операціями, їх треба виділити, довести до рівня усвідомлення і спеціально навчити.

1. Включайте в заняття завдання на: порівняння пари предметів або явищ-знаходження подібності й відмінностей між ними; класифікацію, узагальнення різних предметів за загальними ознаками; знаходження "зайвого" слова або зображення, не пов'язаного загальною ознакою з іншими; складання цілого з частин (розрізні картинки); послідовне розкладання картинок і складання розповіді за ними; усвідомлення закономірностей (розглянути орнамент, візерунок, продовжити його); завдання на кмітливість, логічні міркування тощо.

2. Заняття з малювання, ліплення, виготовлення різних виробів повинні не тільки включати копіювання зразка і відпрацьовування окремих графічних навичок, а й розвивати вміння планомірно досліджувати предмети, фантазувати, уявляти.

3. Розширюйте кругозір дітей, їхні основні уявлення про природні, соціальні явища, нагромаджуйте в дітей знання і враження, обговорюючи з ними прочитані книжки, аналізуючи поведінку людей.

Уява - це психічний процес створення людиною нових образів на основі її попереднього досвіду. Уява бере активну участь у процесі навчання дитини й розвитку її інтелекту. Практично всі техніки запам'ятовування не можуть обійтися без уяви. І власне навчання, пояснення тих чи тих явищ для їх ліпшого розуміння й засвоєння потребує активізації уяви дитини. Відповідно, ми прагнемо активізувати дитячу уяву, пристосовуючи, змінюючи та збагачуючи завдання для дітей.

Уява продовжує розвиватися. Формуються такі її особливості, як оригінальність і довільність. Діти можуть самостійно придумати невелику казку на задану тему.

На четвертому році життя уява у дитини розвинена ще слабо. Дитину можна легко вмовити діяти з предметами, перевіряючи їх (наприклад, використовувати паличку як термометр), але елементи «активної» уяви, коли дитину захоплюють сам образ і можливість діяти самостійно в уявній ситуації, лише починають формуватися і проявлятися.

І вже ближче до 5 року формуються такі особливості уяви, як оригінальність і довільність. Діти вже можуть самостійно придумати невелику казку на задану тему.

Інтенсивно формується творча уява на базі минулого досвіду, з'являються нові образи, від простого довільного комбінування уявлень діти поступово переходять до логічно обгрунтованої побудови нових образів. Завдяки певним вправам можна досягти зростання швидкості утворення образів, фантазій та виховувати в дітей вимогливість до витворів власної уяви. Пропонується кілька вправ для розвитку творчої уяви.

Дитині можна запропонувати придумати якомога більше варіантів завершення якоїсь фрази. Наприклад: фраза *«Я пішла(ов) до ванної кімнати вмиватися, відкрила(в) кран і тут раптом...»*. Варіанти можуть містити в собі описи незвичайних, іноді фантастичних подій. Ця вправа розвиває здатність швидко і легко породжувати найнесподіваніші образи фантазій і сміливо поєднувати їх із повсякденними подіями.

Також можна запропонувати дітям набір геометричних фігур різного кольору і форми, з яких вони будуть складати зображення (статичні або сюжетні). У процесі гри психолог, вихователь чи батьки можуть вводити і деякі обмеження, (наприклад, візерунок скласти тільки з кіл, квадратів, трикутників), тварин – з квадратів або овалів і т.д.

Можна запропонувати дітям на прогулянці розглядати хмаринки і придумувати на кого вони схожі (грибочок, котик, квіточка тощо).

Пам'ять. Процеси пам'яті залишаються мимовільними. Діти даного віку на початку року можуть запам'ятати за допомогою наочно-образної, а також слухової вербальної пам'яті два об'єкти, до кінця року – до чотирьох об'єктів.

Дитина добре запам'ятовує все, що представляє для неї життєвий інтерес, викликає сильний емоційний відгук. Міцно засвоюється інформація, яку вона бачить і чує багато разів. Добре розвинена рухова пам'ять: краще запам'ятовується те, що було пов'язане з власним рухом.

У віці 5 років починають розвиватися процеси спочатку довільного пригадування, а потім і умисного запам'ятовування. Вирішивши щось запам'ятати, дитина тепер може використовувати для цього і деякі дії, наприклад повторення. До кінця п'ятого року життя з'являються самостійні спроби елементарної систематизації матеріалу в цілях його запам'ятовування.

Довільне запам'ятовування і пригадування полегшуються, якщо дитині зрозуміла і емоційно близька мотивація цих дій (наприклад, запам'ятати, які іграшки потрібні для гри, вивчити вірш «в подарунок мамі» і т. д.).

Об'єм пам'яті поступово зростає, і дитина п'ятого року життя більш чітко відтворює те, що запам'ятала. Так, переказуючи казку, вона намагається точно передати не тільки основні події, а й другорядні деталі, пряму і авторську мову. Діти запам'ятовують до 7-8 назв предметів. Починає формуватися довільне запам'ятовування: діти здатні прийняти завдання на запам'ятовування, пам'ятають доручення дорослих, можуть вивчити невеликий вірш і т.д.

Рекомендації з розвитку пам'яті 4 – 5 річних дітей:

1. Постійно підтримуйте інтерес дитини до навколишнього світу, звертайте увагу на нові об'єкти; називайте те, що дитина сприймає, пов'язуйте сприйняте з її минулим досвідом.

2. Застосовуйте ейдотехнічні методи, які дають змогу розвивати пам'ять на імена, числа, обличчя, запахи, тактильні відчуття.

Особливістю цих методів є:

- - якнайбільше яскравості, емоційності;
- - візуалізація образів;
- - деталізація образів;
- - якнайменше логічності.

3. Навчайте мнемонічним способам запам'ятовування, таким як повторення, промовляння вголос, опора на вже знайоме, осмислена опора на зовнішні допоміжні засоби (картинки, слова, графічні символи, наочні моделі), смислове групування.

Для дітей дошкільного віку вправи для розвитку пам'яті повинні проводитися у формі гри.

Увага - це зосередженість на чомусь. Вона пов'язана з інтересами, схильностями, покликанням людини, від її особливостей залежать спостережливість, здатність бачити в предметах чи явищах малопомітні, але суттєві деталі.

У дітей увага з'являється досить рано. Пізніше обсяг уваги дитини збільшується. У зв'язку з тим, що багато з рухів (дій) малюка доводяться до автоматизму, зростає можливість розподілу уваги.

Найкращий спосіб стимулювати розвиток уваги в малюка – це підтримувати його допитливість. За допомогою гри та цікавих занять ми розвиваємо увагу діток!

Увага дітей дошкільного віку має такі особливості:

• 1) нетривала зосередженість, схильність до значних коливань. Протягом короткого часу діти неодноразово переходять від одного виду діяльності до іншого, по кілька разів змінюють свій задум;

• 2) піддатливість зовнішнім впливам. Навіть незначний сторонній подразник відволікає увагу дитини від діяльності;

- 3) залежність від виду занять. 4-річні діти здатні 20 і більше хвилин уважно слухати цікаву казку чи дивитися мультфільми. Однак вони будуть відволікатися від нецікавих занять через 5 хв. після їх початку;

- 4) неспроможність переключення на власний розсуд з одного об'єкта на інший за відсутності довільної психічної регуляції;

- 5) залежність від віку дітей. Чим молодші діти, тим менше вони можуть зосередитися на словах дорослого, оскільки їхню увагу більше привертають яскраві, привабливі предмети (слова лише супроводжують їх). У середньому і старшому дошкільному віці слова дорослого набувають значно важливішого значення для дитини, вона вже само-ініціативно спрямовує на них свою увагу;

- 6) слабкий розподіл уваги (неможливість одночасно виконувати два або більше видів діяльності), невеликий обсяг (неспроможність утримувати багато об'єктів за короткий проміжок часу).

Зосередженість і спрямованість на об'єктах забезпечує їх виразне відображення. Дитина не може бути уважною взагалі, її увага завжди проявляється у конкретних психічних процесах: вона приглядається, прислухається, відгадує загадку, намагається прочитати слово, малює, грається тощо.

У дошкільному віці всі види і властивості уваги зазнають суттєвих змін, основними серед яких є: розширення обсягу; підвищення стійкості; розвиток здатності до переключення і розподілу; формування довільної уваги.

Ці зміни урізноманітнюють внутрішнє життя дитини, сприяють розширенню її світогляду.

Дорослі повинні знати, як розвинути концентрацію у дитини. Для цього є кілька способів:

Читайте дітям вголос. Виберіть цікаву казку, розкажіть її дитині 5 років, а наприкінці попросіть переказати. Якщо з цим виникнуть проблеми, то допоможіть навідними питаннями. Наприклад: «Куди поїхав принц на своєму коні?» або «Де жила принцеса?»

Збирайте мозаїку. Шукаючи потрібний пазл, малюк сам по собі стане зосередженим. Почніть із простих головоломок і закінчіть якимись великими, у якому 10-20 деталей. Крім того, пазли чудово розвивають дрібну моторику.

Контролюйте час, проведений за комп'ютером і телевізором. Помічено, що у дітей дошкільного віку, які багато часу проводять за екраном, знижується уважність. Це пов'язано з тим, що їх мозок звикає до конкретної форми розваги, і потім дитині складно зосередитися на чомусь іншому, крім графіки та світлових спалахів.

Враховуйте індивідуальні особливості дитини. Деяким для кращої концентрації потрібна цілковита тиша і самота. Іншим буде комфортніше виконувати завдання під музику. Одним дітям потрібно постійно робити маленькі перерви в роботі, а інші не можуть відволіктися, поки все не зроблять. Нехай дитина вибере той підхід, який їй буде зручнішим.

Необхідно пам'ятати, що найлегше домогтися результату з розвитку пізнавальних процесів у дошкільному віці, проводячи заняття в ігровій формі, коли дитина з насолодою розвивається розважаючи.